

SAKSAMEELSE ÕPETLASE MÄLESTUSED

Leopold von Schroeder. Memuaarid. Tartu: Ilmamaa, 2013. 339 lk.

XIX ja XX sajandi vahetuse silmapais-
te indoloog Leopold von Schroeder
sündis 1851. aastal „tublis evangeelses
maailmas, vanas Tartus, Baltimaades,
selles vanimas ja ustavaimas koloo-
nias, mis nii paljude teiste kõrval läks
vastureformatsiooni segaduses Saksa
riigile kaduma” (lk 275). Ta kasvas ja
õppis samuti Tartus, mis on „kujune-
nud tänu saksa vaimujõule säravaks
kultuurikantsiks” (lk 15). Kasvanud ka-
heteistlapselises peres – kolm õde surid
küll lapseas –, muutusid kuus venda
ja kolm õde lähedasteks. Sestap pole
imestada, et memuarist käsitleb eeskätt
suhtlust omastega, abikaasaga ja tema
sugulastega. Kaugemale jäävad sõb-
rad, veel kaugemale töökaaslased. Tegu
näikse olevat enesekeskseimate mäles-

tustega, mida olen lugema sattunud.

Autor õppis Tartu ülikoolis võrdlevat
keeleteadust. Andekana pälvis ta mit-
meid stipendiume, mille õlul täiendas
end Saksamaa ülikoolides, arenedes
indoloogiks: 1874 Leipzigin, 1875 Jenas
ja Tübingenis, 1878 Berliinis ja Jenas,
1880 ja 1881 taas Jenas. Õpetanud Tartu
ülikoolis esialgu eradotsendina, hiljem
korralise dotsendina, kaotas Schroeder
seoses ülikooli venestamisega oma
koha, siirdus 1894. aastal Innsbrucki ja
sealt 1899. aastal Viini ülikooli, kus töö-
tas surmani 1920. aastal.

Lugedes ülikooli venestamisest, ker-
kis mõte: kas venestamine ei olnud bal-
tisakslastele sama hull või hullempi kui
eestlastele? Vabandan oma nõmedust,
kui eksin, kuid ei ole ette juhtunud üht-
ki hõlvavamat käsitlust venestamisest
baltisaksluse aspektist. Aga kindlasti
oleks see väärt uurimisteema.

Teadagi on paeluv lugeda ja tõeda, kuidas ühes inimeses võitlevad n-ö kaks erinevat poolust. Nii siingi. L. von Schroeder oli juba lapsepõlvest peale ka kirjanduslikult andekas. Oma teadlastööle ei pühenda ta kuigi palju tähelepanu, seda enam aga kirjanduslikule loomingule. Esitatud üsna rohkete luulenäidete põhjal võib küll nentida nende siirust, aga luulet jääb paraku väheks. Nimetatud näidenditest ei oska midagi öelda, kuna pole lugenud. Sestap eelistagem teadlast. Aga eks ole ka loomulik, et inimest köidab rohkem hobi kui leivatöö või amet. Ja seda oligi Schroederile kirjandus. Sellest siis ka rohked arutlused kirjandusteemadel. Nagu autor ise, nii ka mina kriitikuna väldin Schroederi põhitööd. Esiteks on see mulle võõras ja teiseks lepin rahvusvahelise hinnanguga. Mõistagi huvitab eesti lugejat ennekõike see, mida on memuaristil öelda eestlaste kohta. Elas ta ju peaaegu kaks kolmandikku oma elust (1851–1894) Eestis. Tõsi, Märt Läänemets ütleb oma saatesõnas: „Ta ei räägi küll kuskil eestlastest halvustavalt...” (lk 326). See on tõsi, kuid pole kogu tõde. Eestlasi tema maailmas peaaegu ei olegi. Mälestustes on neid nimetatud ehk kümnel korral. Iseloomulik on lapsepõlvemeenutus Valguta mõisa toiduküllusest: „Metsast tõid eesti naised ja lapsed vastavalt aastaajale mõisa ohtralt maasikaid, vaarikaid ja mustikaid” (lk 35). Järgmisel leheküljel kirjeldatakse eestlaste jaaniõhtut – millegipärast 24. juunil – ja nenditakse: „See oli peorõõm, ent siiski tõsisevõitu, sünge, lausa melanhoolse kõrvalmaigu-ga” (lk 36). Mainitakse õpetaja Gustav Blumbergi, kes sünnilt eestlasena oli „omandanud täielikult saksa hariduse” (lk 37). Asjatult ootame „Kalevipoja” mainimist, kuigi autor korduvalt tunnistab oma huvi eesti müütide ja saagade vastu (nt lk 126). Edasi on nimetatud eestimaalast Carolus Mickwitzi, kelle ebamugavas tõllas sõideti vanasse Saksa hansalinna Tallinna (lk 70–71).

Truudusvande andmisel Aleksander III-le Weimari saatkonnas selgus, et sealse vene kiriku teener oli hoopis luterlasest eestlane Buschmann (lk 109). Pikemalt, kümne reaga, peatatakse eestlaste laulupeol: „Minagi olin eestlaste sõbrana peokomiteesse valitud.... Nautisin peo sündmusterik-kaid päevi ja rõõmustasin sõprade üle, keda olin eestlaste hulgast leidnud” (lk 178). Paraku jäävad need sõbrad kõik anonüümseiks. Eraldi peab siin märkima osalemist ÕES-i töös. Nimetada võib ettekannet ÕES-is „Eestlased kui vanaindogermaani pulmakommete säilitajad”, millest kasvas uurimus „Die Hochzeitsbräuche der Esten und einiger anderer finnisch-ugrischer Völkerschaften in Vergleichung mit denen der indogermanischer Völker”. Juba Viinis elades avaldas Schroeder TA aruannetes artikli „Germanische Elben und Götter beim Estenvolke”. Kahtlemata on neil eesti folkloristikas oma koht, kuigi tänapäeval ei pruugi kõigi järeldestega sajabrotsendiliselt nõustuda. Ent meenutagem prof Kaarle Krohni sõnu: laenu ja ainult laenu leiame igast rahvaluuleteosest.

Niipaljudest on Schroederil öelda eestlastest. Ja see näitab kas süvenematust või ükskõiksust oma elukeskonna ühe tahu vastu. Ta oli läbini saksameelne. See algas kodust: „Mu isa, kellel olid väga sügavad ja tugevad saksa-patriootilised tunded.... tahtis meis samasuguseid tundmusi äratada....” (lk 63), ja süvenes ülikoolis. Astunud aastal 1870 Livoniasse, ütleb ta korporatsiooni kohta: „Asi, mida meie hulgas kõige tähtsamaks peeti, oli loomulikult olla „korralik mees”, s.t. läbini aus, truu oma veendumustele ja julge. Sinna juurde käis aga seegi, et tuli olla täiesti saksameelne, täpsemalt baltisaksa meelsusega” (lk 79). Korduvalt mainitakse mälestustes Balti kodumaad. Maailmasõja puhul märgitakse rõõmustavat sündmust: „1918. aasta kevad oli mulle ja mu lähedastele ülimalt suure

tähtsusega. See tõi kaasa kogu Liivimaa ja Eestimaa vabastamise saksa vägede poolt” (lk 320). Kuigi minuealisi lugejaid, kes veel mäletavad siin elanud baltisakslasi, see saksameelsus irriteerib, võib arvata, et nooremaid lugejaid see ei sega, pigem mõjub eksootiliselt. Teos ongi kultuurilooliselt huvitav, kuigi on raske esile tõsta ühte või teist osa.

Paraku peab nurisema tõlkija või toimetaja töö üle. Kuidas on võimalik, et vaarisa Johann Schroederi isa Friedrich (1669–1713) oli sündinud enne kui vanaisa Heinrich (sünd 1692)? Kas on segi aetud nimed või aastarvud (lk 15)? *Mark* ei ole kohanimi, seega „Hus des Nordmark” ei saa tõlkida „Nordmarkist”, vaid „Põhjapiirilt” (lk 25). Kui on kasutatud *truisti* (lk 30, 56 jm), miks siis järsku *truilt* (lk 38)? Minu teada *ausgebrannt* ei ole ’pimes-tav’ (lk 49). *Leichenphantasie*’d ei saa tõlkida ’matusefantaasiaks’ (lk 52).

Muide, pealkirjade tõlked on sageli ümberütlevad või lausa valed (kõigil ei jõua siin peatuda). Livonia on muidugi korporatsiooni nimetus, kuid tema liige on ikkagi livoonus, mitte livonus (lk 78 jj). Kas tõlget saab *välja töötada* (lk 163)? Seletust vajaks „Rigveedas” esinev jook nimega *sooma* (lk 264). *Sellevõrd* asemel peaks vist olema seevõrd (lk 276, 15. rida alt); „mälestuseks meistri sündi” asemel mõistagi „mälestamaks meistri sündi” (lk 291). Muidugimõista avaldan protesti totra *aarja* vastu. Jäägu ikka *aria*. Ooperiaariaga ei saa see ju kuidagi segi minna, kontekst on niivõrd erinev.

Kokkuvõtteks võib öelda, et teos on hästi kirjutatud, kergesti loetav ja küllaltki huvitav. Raamat on lugemisväärne, mitmedki lõigud lausa nauditavad

ÜLO TEDRE